

İLM-İ AHVÂL-İ RUH RİSALELERİ

YENİ FELSEFEYE GİRİŞ

Hazırlayan
PROF. DR. İRFAN GÖRKAŞ

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2025, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 468
Felsefe: 26

ISBN 978-625-5905-36-9
Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: İstanbul, 2025

Hazırlayan:
İrfan Görkaş

Editör:
Müfit Selim Saruhan

Yayın Yönetmeni:
İrfan Güngörür

Kapak/Mizanpaj:
DBY Ajans

Baskı/Cilt:
Birlik Baskı Ozalit San. Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 52846)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Görkaş, İrfan

İlm-i Ahvâl-i Ruh Risaleleri: Yeni Felsefeye Giriş

/ Hazırlayan: İrfan Görkaş (Prof. Dr.) Editör: Müfit Selim Saruhan (Prof. Dr.)

İstanbul: DBY Yayınları, 2025.

368 s. ; 13,5x21,0 cm ____ (DBY Yayınları ; No. 468)

ISBN 978-625-5905-36-9

1- Felsefe 2- Meşrutiyet Dönemi 3- Felsefeye Giriş

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	15
Giriş: Yeni Felsefe.....	19
1. Yeni Felsefe Disiplinleri.....	19
2. Yedi İlm-i Ahvâl-i Ruh.....	23
3. Felsefeye Giriş.....	31
4. Varlık ve Yetkinlik Sorunu (Fiil-Özne-Nesne).....	34
4.1. Varlık Fiilleri.....	41
4.2. Ben'in Vicdan Keyfiyeti.....	43
5. Bilgi Sorunu.....	45
6. Ahlak Sorunu.....	47
7. Dil Sorunu.....	51
8. Yazım Yöntemi.....	56

İLM-İ AHVÂL-İ RUH RİSALELERİ

I. Yusuf Kemal ve İlm-i Ahvâl-i Ruh.....	61
1. Hayatı- Eserleri.....	61
2. İlm-i Ahvâl-i Ruh (1295).....	61

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr
Tel.: +90 212 526 98 06

2.1. Mukaddime.....	62
2.1.1. Hikmetin Mevzuu.....	63
2.1.2. Hikmetin Ulûm-ı Sâireyle Olan Râbitası	66
2.1.3. Hikmetin Aksâmı.....	67
2.2. Vicdan ve Keyfiyât-ı Ruhâniye	67
2.2.1. Kuvve-i Hissiye	70
2.2.2. Kuvve-i Müdrike	70
2.2.3. Kuvve-i Fâile	71
2.2.3. Kuvve-i Hissiye	71
2.2.3.1. Havas, Mahsusât, Hissiyât	71
2.2.4. Kuvâ-yı Müdrike	74
2.2.4.1. Hiss-i Zâhiri.....	75
2.2.4.2. Hiss-i Manevî: Vicdan	75
2.2.4.3. Hâfıza-Hâtıra.....	76
2.2.4.4. Hayâl.....	78
2.2.4.5. Temyiz	78
2.2.4.6. Akıl.....	79
2.2.4.6.1. Efkâr-ı Tasavvurât.....	80
2.2.4.6.2. Efkâr-ı Tasavvurâtın Menşei ve Tabâyii.....	81
2.3. Kuvvet-i Fâile ile Tabâyî-i Muhtelifesi.....	82
2.3.1. Hareket-ı İrâdiye.....	83
2.3.2. İsbât-ı Hürriyet: İrâde-i Cüz'iyeye	84
2.4. Ruh-ı İnsani	85
2.4.1. Vücut-ı Ruhâninin Vahdet ve Mücerrediyeti	86
2.4.2. Ruh ile Cesedin Farkı ve Beynlerinde Olan Râbita ve Münasebat	87
2.4.3. Bekâ-yı Ruha Dair Delâil-i Akliye	88

II. Abdülkerim Amasî ve Risale-i Ruh-ı İnsaniye..... 91

1. Hayatı- Eserleri.....	91
2. Risale-i Ruh-ı İnsaniye (1293).....	92

2.1. [Makâle-i Ūlâ]: İnsanın Hakikatine Dair Ulemanın Mezahibini Tafsil.....	94
2.1.1. [Bâb-ı Evvel]: Hakikat-ı İnsanın Cisim Olmasını İptal... 94	
2.1.2. Bâb-ı Sâni: Hakikat-ı İnsanın Araz Olmasını İptaldir.... 102	
2.1.3. Bâb-ı Sâlis: Hakikat-ı İnsanın Cisim ile Arazın Mecmuundan İbarete Olmasını İptaldir	103
2.1.4. Bâb-ı Râbi: Hakikat-ı İnsanın Mevcud Olduğu, Cisim ve Cismani Olmadığı.....	103
2.2. Makâle-i Sâniye	104
2.2.1. [Mukaddime-i Evvel]	105
2.2.2. Mukaddime-i Sâniye	107
2.2.3. Mukaddime-i Sâlise.....	109
2.2.4. Mukaddime-i Râbia.....	110
2.3. Makâle-i Sâlise: Nefs-i İnsaniyenin Cisim Olmamasını Semi Delillerle İspat	113
2.4. Makâle-i Râbia: Münkerinin Delillerini Maa Ecvibe Tafsil .. 116	
III. Rifat ve İlm-i Ahvâl-i Ruh ve Usûl-i Tefekkür	119
1. Hayatı-Eserleri.....	119
2. İlm-i Ahvâl-i Ruh ve Usûl-i Tefekkür (1309/1311).....	121
2.1. Nefs-i Nâtıka ve Ruh.....	123
2.1.1. [Hukema-yı Mütakaddiminin Hikmet Taksimi]	124
2.1.2. [His ve Hissin Kısımları].....	124
2.1.3. [Hiss-i Bâtınînin Kuvvetleri]	125
2.1.4. Ruhun Kısımları ve Nefs-i Nâtıka	127
2.1.5. [İnsan].....	130
2.1.6. [Nefs-i Nâtıkanın Güçleri ve Vazifeleri].....	132
2.1.7. [Dimağ ve Kuvvetlerle İlişkisi].....	134
2.1.8. Melekât-ı Akliye: Ruh, Akıl, Tefekkür, Tecessüs, İdrak ve İhtiyar	139
2.1.9. Şuur, Vicdan, Dikkat, Mülâhaza, His, İhticac, Hüküm, Hıfz, İstihrâc, İntiza ve Tamim.....	140

2.2. Usûl-i Tefekkür.....	143
2.1. [Mantık, Felsefe ve Hikmet].....	143
2.2. [Delalet, Külli-yi Zâtî ve Arazî]	143
2.3. Tarif	145
2.4. Tarifin Şerâiti	145
2.5. Taksim	146
2.6. Kaziye ve Taksimi.....	147
2.7. Ahkâm-ı Kazâyâ.....	150
2.7.1. Tenâkuz (Nakiz).....	150
2.7.2. Aks	150
2.7.3. İttihâd, İhtilâf, İn'ikâs.....	151
2.8. Kıyas	152
2.9. Sinaât-ı Hams	154
2.9.1. Burhan	154
2.9.2. Cedel, Hitabet, Şiir, Mugâlata	155
2.10. Kıyas-ı Mukassem.....	156
2.11. Münâzara	157
2.12. Muâraza	160
2.13. Nakz.....	161
2.14. Fenn-i Münazaranın Bazı Istilâhât-ı Mahsusası.....	162
IV. Kolağası Osman Rahmi ve Hakayik-i İnsaniye ve Ahlak.....	165
1. Hayatı- Eserleri.....	165
2. Hakâyik-i İnsaniye'den Bir Nebze (1310/1894).....	167
2.1. Önsöz (Bir İki Söz).....	168
2.1.1. İnsanın Mehd-i Zuhuru Olan Küre-i Arzın Ahvâli ve Ahvâl-i Kâinât.....	168
2.1.2. Kâinât-ı Uzviye ve Gayrı Uzviye Hakkında Umûmi Mütâlaât.....	170
2.2. Kâinât-ı Uzviye Üzerine Malumat-ı Hususiye.....	171

2.3. İnsanın Mahiyet-i Maddiye ve Maneviyesine Ait Mütâlaât-ı Umûmiye.....	172
2.4. İnsanın Mahiyet-i Uzviyesi Hakkında Malumat-ı Hususiye.....	174
2.5. Hayat-ı Maneviyeyi A'lâ Eden “Ahlâk-ı Fâzıla” Hakkında Mütâlaât	177
2.6. İlim ve Terbiye İle Tehzib-i Ahlak İmkânı	181
2.7. Din ve Mezhebin Tehzib-i Ahlaka Hizmeti.....	184
2.8. Maneviyât-ı İnsaniye: Ruh.....	186
2.9. Vicdan ve Akl-ı İnsan.....	187
2.10. Ebed-i Hayat ve Mevt-i Tabii	190
2.11. Kıyâm-ı Kıyamet.....	192
V. Hasan Tahsin ve İlm-i Ruh Yahut Psikoloji	195
1. Hayatı ve Eserleri.....	195
1. İlm-i Ruh Yahut Psikoloji (1310/1894).....	196
1.1. Mukaddime: Fenn-i Ahvâl-i Ruh	196
1.1.1. Fenn-i Psikoloji.....	197
1.2. Psikolocya.....	198
1.2.1. [İhsas ve His]	200
1.2.2. [Vicdan ve Şuur].....	202
1.2.3. [Mefhumât-ı Külliye]	206
1.2.4. [Lisan].....	207
1.2.5. Külliyyât-ı Ma'kule ve Mefhumât-ı Mücerrede	210
1.2.6. Dimağ ve Demiğ	211
1.2.7. [İki Meslek Yöntemi: Tecrübe ve Teşrih].....	213
1.2.8. [Levh-i Nefs].....	215
VI. Mehmet İzzet ve İlm-i Ruh Yahut Psikoloji.....	219
1. Hayatı ve Eserleri.....	219
2. İlm-i Ruh Yahut Psikoloji, 1333/1917	220
2.1. Medhal	220
2.1.1. İlm-i Ruh'un Tarihi.....	225

2.1.2. İlm-i Ruh'ta Usûl.....	230
2.1.3. İlm-i Ruh'ta Tarassud.....	231
2.1.4. Usûl-i Murâkabe.....	231
2.1.5. İlm-i Ruh'ta Usûli Âfâkî.....	232
2.1.6. İlm-i Ruh'ta Tecrübe	233
2.1.7. [İlm-i Ruh'un Tarifi].....	234
2.1.8. [Hâdisât-ı Ruhiye]	235
2.1.9. [Şuûr]	235
2.1.10. Cümle Asabiye'yi İlm-i Vezâif-i A'zâ Nokta-i Nazarından Tedkik	238
2.1.11. [Hâdisât-ı Ruhiye].....	240
2.2. Kitabı Evvel: Şuûrun Vezâif-i Umûmiyesi	241
2.2.1. Birinci Fasil.....	241
2.2.1.1. İtiyâd, Hâfıza.....	241
2.2.1.2. Hâfızanın Envâr	242
2.2.1.3. Hâfızanın Şerâiti (Kanûnları).....	243
2.2.1.4. Tahattur Kanûnları	243
2.2.1.5. Marifet – (Hâtırayı Tanımak).....	244
2.2.2. İkinci Fasil.....	245
2.2.2.1. Tedâî.....	245
2.2.2.2. Tedâî Kanûnları.....	245
2.2.2.3. Tedâînin Vazîfesi.....	248
2.2.3. Üçüncü Fasil	249
2.2.3.1. Dikkat	249
2.2.3.2. Dikkatin Âsârı.....	250
2.2.3.3. Dikkatin Ehemmiyeti	252
2.2.3.4. Ahvâl-i Maraziye	253
VII. Filibeli Ahmet Hilmi ve İlm-i Ahvâlî'r-Ruh	255
Hayatı ve Eserleri.....	255
İlm-i Ahvâl-i Ruh, 1327/1912.....	256
Mukaddime.....	257

1. Felsefenin Tarifi, Mevzuu, Taksimâtı.....	257
1.1. Marifet “Bilgi, Tanıma (Connaissance)”.....	257
1.2. Felsefenin Tarifleri	260
1.3. Felsefenin Lüzumu.....	261
1.4. Ulûm ve Fünûnun Mevzuât ve Tasnifatı (Objets et Classifications Des Sciences).....	263
1.5. Tabiat-ı Mevzuat İtibariyle Tasnif.....	265
1.6. Felsefenin Taksimâtı	267
İlmü Ahvâlî'r-Ruh	270
1. Tarifi ve Menafiu'l-Aza'dan Farkı	270
2. İlmü Ahvâlî'r-Ruh-ı Umûmî (Psychologie Generale)	273
3. Usûl-i Tahlîl	273
4. Hay ile Câmîd'in Farkı.....	274
5. Eşkâl-i Teharrük	276
5.1. Hareket-i Mün'akise (Mouvement Réflexe).....	277
5.2. Sevk-i Tabîi (Instinct).....	278
5.3. Vicdan (Conscience).....	282
İlmü Ahvâlî'r-Ruh'un Mevzuu (Object De La Psychologi).....	284
Birinci Mebhas: Vicdân (Conscience).....	284
1. Tabiat-ı Vicdân (Nature):.....	284
2. Vicdanın Suretleri (Les Modes).....	289
3. Vicdan-ı Faaliyet (Conscience de L'Activité).....	291
4. Ef'âl-i Ruhiye'nin Taksimâtı.....	293
5. Tabiat-ı İnsaniyenin Vahdeti.....	296
İkinci Mebhas: Hayat-ı Fikriye (La Vie Intellectuelle).....	297
1. Zekâ (Intelligence)	297
2. Vezâif-i Zekâ (Fonctions)	298
3. Kavâid-i Külliye-i Akliye (Principes Rationnels)	299
Vazife-i İktisab.....	301
I. Mevadd-ı Marifet (Données).....	301

1. İhsâsât (Sensations) ve Tarifi.....	301
2. Tasnif-i İhsâsât.....	303
3. Eşkâl-i İhsâsât.....	306
3.1. Müddet ve İmtidât (Duree et Etendue) Fikri.....	306
3.2. Zaman ve Mekân (Tepms et Espace) Fikirleri	308
II. Mevâdd-ı Marifet	308
1. Şehvât ve İrâdât (Passion et volition).....	308
2. Tasvirât, Hayâlât, A'yân (Les Images)	309
3. Vazife-i Muhafaza: Hafıza, Mevâdd-ı Marifetin Muhafazası (Memoire)	309
4. Hâfızanın Tekâmülü ve Muattaliyet-i Vicdan	316
5. Tahayyül ve Hatıra (Reminiscence et Souvenir).....	319
Vazife-i Terkiib	321
1. Cemiyet-i Efkâr (Association des idées).....	321
Üçüncü Mebhas: Marifetin Keyfiyet-i Tanzimi Vazife-i Tanzimiye (Elaboration)	326
1. Ameliyât-ı Fikriye (Operation Intellectuelle).....	326
2. Dikkat (Attention)	327
3. Tecrid (Abstraction)	329
4. Ta'mim (Generalisation).....	331
5. Muhâkeme (Jugement)	337
5.1. Tasnif-i Muhâkeme (Classification).....	342
6. İ'tikâd (La Croyance).....	346
İki Mezheb	348
1. Reybiyyun, Hikemiyyun (Sceptiques, Dogmatiques).....	348
1.1. İstidrâk, İstidlâl (La Raisonnement)	350
Dördüncü Mebhas: Ruhun Faaliyet-i İcâdiyesi (Active Créatrice De L'esprit)	353
1. Hayâl-i Mucid (Imagination Créatrice).....	353
2. Muhayyilenin Vezâif-i Umûmiyesi.....	355

İşaret ve İfade (Singes Et Langage).....	358
1. İşârât ve Envâi.....	358
2. İfade ve Envâi.....	359
3. İfâdenin Menşeleri	360
Beşinci Mebhas: Kavaid-i Külliye-i Akliye (Principes Rationnels)	362
1. Tarif ve Tavsif.....	362
2. Kavâid-i Külliye-i Akliye'nin İkiye İrcâi.....	364
Kaynakça	367

ÖN SÖZ

Bu eser, bu şekliyle, Meşrutiyet dönemi yeni felsefeye bir giriş denemesidir ve özünde “bir-esaslı iki-felsefe”yi imlemektedir.

Bir-esas, “Türkçe-felsefe olmak”; iki-felsefe, İslam medeniyetinde varolagelen iki bakışlı Türkçe felsefedir. Her iki bakış ve varoluşun ortak niteliği, tekrar edelim ki Türkçe-felsefe olmaktır; ama birincisi bir imkân, ikincisi ikili bir realiteden ibarettir ve bugün için bu imkân, yüz küsur yıllık iki reel gelenektir.

Meşrutiyet dönemi, Türkçe-Yeni-Felsefe’nin doğuş dönemidir. Felsefenin yeni esası dildir ve bu temel Türkçedir, ama ne yazık ki Türkçe felsefe terimleri “yabancı”dır. Dolayısıyla yabancılık yeni felsefenin niteliğidir, ama bu nitelik felsefenin bir-esasına yani Türkçe-felsefe-olmak esasına aykırıdır. Bu aykırılık ve yabancılık hakikati felsefede, halen sorun oluşunu sürdürmektedir. Oysa yeni felsefenin ilk ilkesi, “insan” ve onun “fiili (iş)”dir, Filibeli’nin terimiyle “amel”idir. Bu amel, “düşünme” ameliyesidir. İkinci ilkesi, düşünce-varlık özdeşliğidir. Düşünce-varlık özdeşliği meselesi, dönemin risalelerinde ele alınmaktadır.

“Türkçe felsefe”ye bir giriş eseri olarak bu çalışma, dönemin “felsefeye giriş eserleri”ni derlemekte, derlediği felsefe metinleriyle insanın iki anlamı olduğuna işaret etmektedir. Biri Metafizik anlamı, diğeri Felsefeye Giriş anlamıdır. Yine bu eserle, bugün felsefede, iki felsefeye girişimizin olduğu ortaya çıkmış olmaktadır. Birisi, bugün

felsefe bölümlerinde yer alan, öğrenciye ve okuyucuya felsefe disiplinlerini tanıtmayı amaçlayan felsefeye giriş ders kitaplarıdır. İkincisi, klasik dönem felsefenin hem devamı hem sonu olan, ilaveten “yeni felsefe”nin başlangıcı ve yeni felsefe disiplinlerine bir giriş olan Meşrutiyet dönemi felsefeye giriş ders kitaplarıdır.

Felsefeye girişin ikiz anlam ortaklığı ise, birer Türkçe-felsefe olmalarıdır. Derlenen metinler Türkçe yazılmışlardır, ama terimleri ve terminoloji mantığı Arapça’dır. O nedenle bu metinler, bugün için “dilsiz”dirler, diğer bir deyimle onlar Arapça-gramerli “Türkçe-metinler”dir. Bu yabancılığa ve olumsuzluğa karşın, derlenen metinlerin olumlu yönleri de vardır. Öncelikle metinler ve terimleri, yeni bir felsefeye “geçiş-dönemi”nin yeni metinleri ve terimleridir. Bu keyfiyet bile başlı başına Türkçe-felsefe-olmak için bir başarıdır. Yine bu metinler ve terimleri, Osmanlının İslam düşüncesinden tevarüs ettiği ‘insan’ felsefesinin Türkçedeki sürekliliğine delalet eden metinlerdir. İlaveten onlar, Osmanlı dönemi insan felsefesinin değişimine, dördüncü olarak “Türkçe-Felsefe”deki metafizik ve felsefeye girişin sorunlarına işaret etmektedir. O nedenle bu derleme çalışması, “eski ve yeni felsefe” meselesinin belirlenmesi ve açıklığa kavuşturulmasında atılan küçük bir adım ve başlangıçtır. Yine bu derleme, İslam düşüncesinin bütününde aranıp bulunabilecek, diğer “felsefeye giriş metinleri”nin varlığına işaret etmektedir. Diğer metinlerin de bir bütün olarak tespiti, derlenmesi ve yayınlanması önemlidir.

Özetle bu derleme çalışması, “Yeni Felsefe” üzerine yazılan girişin akabinde yedi felsefeye giriş (ilm-i ahvâl-i ruh) eserini bir araya getirmektedir. Bu eserler birer yüksek öğretim ders kitabıdır ve kanaatimizce Türkçe felsefenin kuruluşunda yerleri ve konuları önemlidir. Zira onlar felsefeyi, Descartes’le ve onun felsefe meselesiyle başlatmaktadırlar. Bu mesele “bilgi ve varlık”, “marifet ve mevcud” meselesidir. Türkçe-felsefe-olmak esası açısından “varolmak” diye terimleştirilen “mevcud” felsefede başlıbaşına bir sorundur. Zira terim, bir asırlık süreçte iki ontolojik kökeni (var ve ol) bir araya getirmekte, yeni felsefede var(ım)’dan var[laşmak] fiili/

eylemi her nasılsa türetilmemektedir. Karşılanan terimde yer alan iki ontolojik kökenden biri Var[mak], diğeri Ol[mak]’tır. Oysa Yusuf Kemal, “Düşünüyorum, binaenaleyh mevcudum” diyerek klasik felsefenin varlık terimi “mevcud”u, “düşünüyorum”la eşleştirip özdeşleştirmekte, diğer düşünürler mevcud’a “mevcudiyet”i türeterek fiil-terim ihtiyacına hem işaret etmiş hem çözmeye çalışmış olmaktadır.

Çalışmanın bu şekliyle, Yeni İslam - Türk felsefesi çalışmalarına bir başlangıç ve bir katkı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. İrfan Görkaş

Erenler, 2025

“**dün**” den öğrendiklerinle
“**bugün**” ü yaşamak
“**yarın**” ları aydınlatır.

İLM-İ AHVÂL-İ RUH RİSALELERİ

“**dün**” den öğrendiklerinle
“**bugün**” ü yaşamak
“**yarın**” ları aydınlatır.

غاية البيان في حقيقة الانسان

ياخود

علم الاحوال روح

—

اثر

يوسف كمال

—

معارف نظارت جليله سنك رخصتيله طبع اولمشدر

—

استانبول

(مهران) مطبعة سني — باب عالي جاده سنده نوميرو ۲۸

۱۲۹۵

I.

YUSUF KEMAL VE İLM-İ AHVÂL-İ RUH

1. Hayatı- Eserleri

Bir yazıda, Yusuf Kemal çok kısa bir şekilde tanıtılmaktadır.¹ Buna göre Yusuf Kemal Bey, 1849 yılında İstanbul'da doğar. Arapça, Farsça, Fransızca, İtalyanca ve Almanca öğrenir. 1868'de 20 yaşında Tahrîrât-ı Ecnebiyye Kalemî'ne girer. Birkaç defa mütercimlik ve kâtiplik görevleriyle Avrupa'ya gönderilir. 1873'de Roma Sefareti'ne ikinci kâtip olarak atanır, 11 ay sonra İstanbul'a döner ve istifa eder. Vefat tarihi bilinmemektedir.

İki eseri bulunmaktadır.

- Makâle. Bu eser Tanzimat'ın mimarı Mustafa Reşid Paşa'nın Devlet-i Aliyye'ye yaptığı hizmetleri tanıtmaktadır.

- Gâyetü'l-Beyân fî Hakîkatî'l-İnsân yâhûd İlm-i Ahvâl-i Rûh başlığıyla 1878'de yayınlanan kitabıdır. Aşağıda yer verilen eseri 1295 yılında İstanbul'da Mehran matbaasında yayınlanan, İBB Atatürk Kitaplığında bulunan nüshasıdır.

2. İlm-i Ahvâl-i Ruh (1295)

Risale Fihristi

[1] *Gâyetü'l-beyan fî hakikati'l-insan yahut İlm-i Ahvâl-i Ruh*. Eser-i Yusuf Kemal. Mehran Matbaası Matbaası, İstanbul 1295. [2]

¹ Sicill-i Ahvâl Defteri, Cilt 10, s. 619.

رسالة روح انسانية

تأليف عبدالكریم

١٢٩٣

II. ABDÜLKERİM AMASÎ VE RİSALE-İ RUH-İ İNSANİYE

1. Hayatı- Eserleri

Abdükerim Amasî'nin ölüm tarihi hakkında 1884 ve 1885 tarihleri verilmekte, mezar taşında Miladi 28 Ocak 1886 tarihine denk gelen Hicri 22 Rebiülâhir 1303, Rumi 16 Kanunusânî 1301 yazmaktadır. Mezarı Fatih Cami haziresinde bulunmaktadır. Annesi tarafından ulema bir aileye mensuptur. Adını dedesinden almaktadır. Dedesi, müderristir; dedesinin babası ise Amasya Müftülüğünün yanında Toruntay Medresesi ve Abdullah Paşa Medresesi'nde müderrislik yapmış olan Şeyh Hacı Mustafa Efendi'dir.

İlk eğitimini Amasya'da, Canikli Hacı Mehmed Efendi ve Sipahi Hafız Ömer Efendi'den almış; 1831'den, sonra da İstanbul'a giderek İmamzâde Mehmet Esad Efendi ve zamanının meşhur âlimlerinden Vidinli Mustafa Efendi'den ders almış, Fatih Cami Dersiâmi ve Müderris olmuştur. Hoca Abdülkerim Amasî özellikle felsefe, riyaziye ve tabiiyye ile ilgili aklı ilimleri iyi bilen bir kimsedir. Çok iyi derecede Arapça, Fransızca ve İngilizce bilmektedir. Ömrünün sonlarına doğru Fatih Camii'nde zamanının fen bilimlerini nakli ilimlere uygulamak suretiyle beş yüzden fazla öğrencinin katıldığı Kadı Beyzavi (ö. 1286) tefsiri okuttuğu rivayet edilir. Felsefe, Mantık, Coğrafya ve

عِلْمُ أَحْوَالِ الرُّوحِ و أَصُولُ تَفَكُّرٍ

مؤلفی :

مکتب سلطانی علم اخلاق ولسان عثمانی
وعقائد دینیہ معلی

رفعت

معارف نظارت جلیہ سنک ۵۰۸ نومرولی

رخصت رسمیه سنی حائر در

در سعادت

مکتب سلطانی علم اخلاق ولسان عثمانی

۱۳۱۱

III. RİFAT VE İLM-İ AHVÂL-İ RUH VE USÛL-İ TEFekkÜR

1. Hayatı-Eserleri

Kataloktaki isim kaydı, Rifat b. Mehmed Emin'dir. Zira Süleymaniye Cami Müderrislerinden ve Fetvahane memurlarından el-Hâc İsmail Efendi'nin, *İlm-i Ahvâl-i Rûh ve Usûl-i Tefekkür*'e yazdığı Arapça bir takrizde ve *Fezâil-i Ahlâk*'ta "İfâde-yi Mahsûsa"dan sonraki sayfada yer alan bir paragraflık "İhtâr" yazısının altında, yazarın adı "Rifat bin Mehmed Emin" olarak belirtilir. Rifat Efendi, *Delâilü'l-İkân fî Beyâni Kavâidi'l-Îmân* isimli eserinin sonunda bir münasebet düşürüp "İstitrâd" başlığı altında kendisinden bahseder.

Buna göre Rifat'ın ailesi ecnebi memleketten Osmanlı'ya göç eder. Babası Mehmed Emin terk ettikleri memleketin eşrafından ve tanınmış âlimlerinden takva sahibi bir zâttır. Rifat Efendi göç sırasında henüz alfabe öğrenme yaşındadır. Osmanlı Devleti'ne sığındıktan sonra Rifat'ın ailesi refah ve rahata kavuşur; o da medrese ve mektebe devam eder. Süleymaniye Camii'nde Mevlâna Kırîmî el-Hac Hasan Efendi'den icazet alır. Sonra zamanın fenlerini elde etmek, beşerî malumatını genişletmek ve çeşitli bilimleri tahsil için devrin modern yüksekokullarına girer. Bu okullarda felsefe, astronomi, edebiyat, geometri, cebir, tarih, aritmetik, trigonometri, coğrafya gibi

حَقَائِقُ الْإِنْسَانِيَّةِ

دن

رنبذہ

انسانک و حیواناتک احوال فیسولوجیہ و بسیقولوجیہ سندن

باحثدر .

محرری:

اصطبل عامرہ ملولہ اطباء یطبرہ سندر قول اغاسی

عثمانہ رسمی

مندرجات:

۱ - انسانک مہد ظہوری اولان کرہ ارضک احوالی
واحوال کائنات ۲ - کائنات عضوبہ و غیر عضوبہ حقندہ مطالعات
عمومیہ ۳ - کائنات عضوبہ اوزرینہ معلومات خصوصیہ ۴ -
انسانک ماہیت مادیہ و معنویہ سنہ عالم معلومات عمومیہ ۵ - انسانک
ماہیت عضوبہ سی حقندہ مطالعات خصوصیہ ۶ - حیات
معنویہ ی اعلا ایدن اخلاق فاضلہ حقندہ مطالعات ۷ - علم و
توبیہ اللہ تہذیب اخلاق امکافی ۸ - دین و مذهب تہذیب اخلاق
خدمتی ۹ - معنویات انسانیہ و روح ۱۰ - وجدان و عقل
انسان ۱۱ - ابدی عیات و موت طبیعی ۱۲ - قیام قیامت .

• ارف نظارت جلیلہ سنک رخصتیلہ طبع اولمشدر .

سر مطبعہ سی - باب عالی جادہ سندرہ نومرو ۴ و ۴۴

۱۳۲۳

IV.

KOLAĞASI OSMAN RAHMİ VE HAKAYİK-İ İNSANIYE VE AHLAK

1. Hayatı- Eserleri

Eserin zahriyesinde verilen bilgiye bakılırsa Osman Rahmi, Baytarlık Mektebi doktorlarından biridir, insan ve hayvan fizyolojisi hallerine vakıftır. Ölümü 1923 ve sonrası gösterilmektedir. Biyografi kitaplarında ismi yer almaz.

Emeklilik formuna göre o, aslen Yozgatlıdır. Yani bugün Çorum'a bağlı olan Sungurlu doğumludur. Doğum yılı 1287/1870'tir. Mesleği Baytarlıktır. 1313/1897 yılı Askeri Veterinerlik Mektebi mezunlarındandır. Bu eser dahil, yayınlanan bazı eserlerinde mesleği "İstabil Âmire-i Mülûkâneye memur veya tabib baytar kolağası" olarak belirtilmektedir. 1325/1909'de kaleme aldığı *Süvârilere Ma'lûmât-ı Baytariye* isimli eserinde ise kendisini "Mekteb-i Harb-i Osmânî Fenn-i Baytarî Muallimi Binbaşî Osman Rahmî" şeklinde Harp Okulu öğretmenini olarak tanıtmaktadır. Baba adı bir çalışmada Mehmet olarak belirtilirken ¹ İBB kütüphanesindeki katalog kayıtlarında

¹ Cemil Bayak, "2. Abdülhamid'in Türkçe'nin Sadeleşmesi Çağrısına Katılan Bilinmeyen Bir "Öz Türk Dil"ci: Osman Rahmi ve "Öz Türk Dili" İle Kaleme Aldığı Eserleri", *ESTAD Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2024, 7/2, s.831-844 .

فلسفہ و ادبی

محمد عزت

مورپون دارالفنونند ماذون ، دارالخلافۃ الملیہ مدرسہ سی قسم عالی
فلسفہ مدرسہ لرنند

برنجی کتاب

« علم روح »

مدرسۃ عالیہ طلبہ نہ مخصوص مدر

دارالخلافۃ الملیہ — مطبعۃ حاضرہ

۱۳۳۳

VI. MEHMET İZZET VE İLM-İ RUH YAHUT PSİKOLOJİ

1. Hayatı ve Eserleri

Mehmet İzzet Bey, 1891'de İstanbul'da doğar, 8 Aralık 1930'da Berlin'de ölür. Öldüğünde 39 yaşındadır ve gençtir.

İlk tahsilini Fransız mektebinde, orta tahsilini Galatasaray Lise-sinde yapar. 1907'de İstanbul Hukuk Fakültesine kaydolur. Hukuk'tan mezun olmadan yurt dışı eğitimi almak üzere Sorbon'a gider. L.Lewi Bruhl'ün öğrenciliğini yapar. Savaş nedeniyle yurda döner. Orduda kâtiplik yapar, Hilâliahmer Cemiyeti'nde müfettiş Adnan Adıvar ile birlikte katip olarak çalışır. 21 Ekim 1918'de İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Fakültesi müdürlüğüne tayin edilir, aynı yılın aralık sonunda bu görevden ayrılır. A.Adıvar'ın referansıylar, Evkâf Nazırı Hayati Bey'in yeni kurduğı Yeni Usûl Medresesinde felsefe hocalığı yapar (1919). 1927'de lösemi hastalığına yakalanır, 1928'de Paris'e kültür ataşesi olarak gönderilir, aynı yıl Berlin'e tayin edilir. 1929'da kısa bir süre için İstanbul'a dönerek Dârülfünûnda içtimâiyat dersi verir. Tedavi amacıyla tekrar gittiğı Berlin'de 8 Aralık 1930'da ölür. Hasenheid'deki Türk Mezarlığı'na defnedilir.

Metni burada yer alan 1333 tarihli yayına göre Mehmet İzzet Dârulhilafetilaiyye Medresesi Kısım-1 Âli'de Felsefe müderrisidir.

« حکمت » کتابخانہ سی
جلد : ۱

شیخ زادہ فلبلی
امیر علمی

فلسفہ دن برنجی کتاب :

عِلْمُ الْحَوَالِ السَّوْفِیَّ

یونیس دارالقنون عثمانیہ تدریس ایدلشدر .

[اون فورمہدن عبارت برنجی جزؤ]

قسطینہ

حکمت

مطبوعہ سربہ سی

۱۳۲۷

VII. FİLİBELİ AHMET HİLMİ VE İLM-İ AHVÂLİ'R-RUH

Hayatı ve Eserleri

Bulgaristandaki Filibe'de (Plovdiv) doğdu. Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'den mezun oldu.

Posta ve Telgraf Nezâreti'nde, ardından Düyûn-ı Umûmiyye Nezâreti'nde çalıştı (1890). Görevli olarak gittiği Beyrut'ta Jön Türkler'le temas kurdu, Mısır'a geçti. Terakkî-i Osmânî Cemiyeti'ne girdi, ayrıca *Çaylak* adıyla bir mizah dergisi çıkardı. İstanbul'a döndüğünde tutuklandı ve Fizan'a sürüldü (1901). Sürgünde iken tasavvufa ve Senûsîlik hareketine ilgi duydu, bu arada Arûsiyye tarikatına intisap etti. 1908'de II.Meşrutiyet'in ilanıyla İstanbul'a döndü. Dârülfünun'da felsefe müderrisliği yaptı ve Cem'iyet-i Tadrîsiyye-i İslâmiyye üyeliğinde bulundu. İttihad-ı İslam, Hikmet, Millet, Muhasebe gibi yayınlar çıkardığı gibi *İkdam*, *Şehbâl*, *Yeni Tasvîr-i Efkâr* ve *Sırât-ı Müstakîm* gibi gazete ve dergilerde yazılar yazdı. Onbeş dini-fikri, beş edebi eserinden söz edilmektedir. İlk gruptaki eserleri şunlardır:

1. *Senûsiler ve Onüçüncü Asrın En Büyük Mütefekkir-i İslâmîsi Seyyid Muhammed es-Senûsî*, İstanbul 1325, 1333.
2. *Müslümanlar Dinleyiniz*, İstanbul 1326.
3. *Târîh-i İslâm I-II*, İstanbul 1326-1327.
4. *Felsefeden Birinci Kitap İlm-i Ahvâl-i Ruh*, İstanbul 1327.

KAYNAKÇA

- Aktün, Ömer Faruk. "Hoca Tahsin", *DİA (TDV İslam Ansiklopedisi)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998, c.18.
- Ayrancı, İlhamî. *Hoca Abdülkerim Amasi'nin Hayatı ve Eserleri, Amasya Alimleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı II*, Amasya 2017, ss.483-490.
- Bayak, Cemil. "2.Abdülhamid'in Türkçe'nin Sadeleşmesi Çağına Katılan Bilinmeyen Bir "Öz Türk Dil"ci: Osman Rahmi ve "Öz Türk Dili" İle Kalemeye Aldığı Eserleri", *ESTAD Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2024, 7/2, s.831-844.
- Descartes (Dekart). *Hüsn-i İdare-i Akıl ve Ulûmda Teharri, Hakikate Dair Usûl Hakkında Nutuk*, mütercim ve şarihi İbrahim Edhem b. Mesud, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1311.
- Descartes. *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, çev. Mehmet Karasan, İstanbul: MEB, 1998.
- Ebu Tahir, *Kitab-ı rahat-ı insan*, Millet A. E. 00130, Tıp, Osmanlıca, Yazma, [t.y.] 75 yk.
- Eğribozî, Ali İrfan. *İlm-i ahvâl-i ruh*, İstanbul 1327/R1911, s.101.
- Ertuğrul, İsmail Fenni. *Lügatçe-i Felsefe*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1341.
- Ez-zernucî, Burhaneddin. *Ta'lim'ül-Müteallim*, Trc. Ali Kara, İstanbul, 2008.
- Filibeli Ahmed Hilmi, *Felsefeden Birinci Kitap İlm-i Ahvâlî'r-Ruh*, Kostantıniyye: Hikmet Matbaa-i İslamiyesi, 1327.
- Filibeli, Ahmet Hilmi. *Felsefeden Birinci Kitap İlm-i Ahvâlî'r-Ruh*, Kostantıniyye: Hikmet Matbaa-i İslamiyesi, 1327.
- Hoca Tahsin, *İlm-i Ruh*, İstanbul: Artin Asodoryan Şirketi Mürettibiye Matbaası, 1310.
- Horasânî, Muhammed Nurbahş. *İnsânnâme*, Süleymaniye Lala İsmail 0115, Farsça, Yazma, 40 yk.

- İbn Sina el-Buhari, Ebû Ali Hüseyin b. Abdullah b. Ali b. Sînâ el-Buhârî (ö.428/1037), *Makâle fi'l-Kuve'l-insaniyye ve İdrakatiha*, Köprülü Fazıl Ahmed Paşa, 00868-003, Arapça, 1049 tarih, 47-55 yk.
- İbrahim Edhem b. Mesud (Dirvana), hz. Ali Utku-K.Kuzucu, *Usul Hakkında Nutuk*, Konya: Çizgi Yayınevi, 2018.
- İbrahim Edhem b. Mesud, Dekart *Hüsn-i İdare-i Akıl ve Ulûmda Teharri, Hakikate Dair Usûl Hakkında Nutuk*, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1311.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Felsefe - Hikmet, Birinci Kitap: İlmü'l-nefs*, İstanbul: Darülhilafeti'l-Aliyye Medrese-i Aliye talebesine mahsus, 1333, R/1917, Mağnisâvî, Abdurrahman b. İbrâhim, 1069/1658 [?]. *Tercüme-i Hayâtü'l-İnsân*. Süleymaniye Şehid Ali Paşa 02013, Türkçe Yazma, [t.y.] 86 yk.
- Mehmed İzzet, *Felsefe Dersleri Birinci Kitap İlm-i Ruh*, Dârulhilâfetilâliyye: Matbaa-i Âmire, 1333.
- Nazîrâ, İbrâhim b. Mustafa b. İbrâhim el-Edirnevî el-Gülşenî, *İnsannâme*, Byz. Devlet, Beyazıt, B3919, Osmanlıca, Yazma, I+48+II yk. 1188/1774.
- Osman Rahmi, “Muharririn Diğer Asân”, *Tababet-i İslamiye*, İstanbul: Artin Asadoryan Matbaası, 1328, s.87; Cemil Bayak, “2.Abdülhamid’in Türkçe’nin Sadeleşmesi Çağrısına Katılan Bilinmeyen Bir “Öz Türk Dil”ci: Osman Rahmi ve “Öz Türk Dili” İle Kaleme Aldığı Eserleri”, *ESTAD Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2024, 7/2, s.831-844.
- Osman Rahmi, *Tababet-i İslamiye*, İstanbul: Artin Asadoryan Matbaası, 1328.
- Rıfat b. Mehmed Emin, *İlm-i Ahvâl-i Rûh ve Usûl-i Tefekkür*, Dersaadet: Mektebi Sanayi Matbaası, 1311.
- Riyazi, Ali. *Risâle fi'l-Kırveti'l-Kudsîyye*, Nurosmaniye, 02685, Yazma, [t.y.] 48 yk. Metafizik.
- Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *Mevzuat'ül-ulûm*, Sad. Mümin Çevik, İstanbul, 1966, I/262.
- Tusi. *Risale bekai'n-nefs bade feni'l-cesed*, İBB Atatürk kitaplığı OE_Arp_0616.
- Uçman, Abdullah. “Şehbenderzade Ahmet Hilmi”, *DİA*, İstanbul: Diyanet Vakfı, 2010, 38/ 425-427.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Varlık ve Oluş*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968.
- Yusuf Kemal, *Gâyetü'l-beyan fi hakikati'l-insan yahut İlm-i Ahvâl-i Ruh*, İstanbul: Mehran Matbaası Matbaası, 1295.
- Ziya Paşa, *Terc-i Bend ve Terkib-i Bend*, Haz.: Mitat Sadullah Sander, İstanbul: Tefeyyüz, 1939.

İLM-i AHVÂL-i RUH RİSALELERİ

Meşrutiyet dönemi, Türk tefekkürünün modernleşme sancılarını ve “Yeni Felsefe” arayışlarını barındıran en kritik zaman dilimidir. Bu çalışma, söz konusu dönemin felsefeye giriş kapısı kabul edilen “İlm-i Ahvâl-i Ruh” (Psikoloji) disiplinine ait yedi temel risaleyi gün yüzüne çıkarıyor.

Yusuf Kemal, Hoca Tahsin, Filibeli Ahmed Hilmi ve Mehmet İzzet gibi dönemin önde gelen düşünürlerinin metinleri; klasik İslam hikmeti ile Descartes sonrası modern Batı felsefesinin kesişim noktasında durmaktadır. Eser; “Ben”, “Vicdan”, “Mevcudiyet” ve “Ruh” kavramları üzerinden yürütülen tartışmaları merkeze alarak, Türkçe felsefe dilinin ve terminolojisinin oluşum serüvenine ışık tutuyor.

Metafizik ile psikolojinin iç içe geçtiği, insanı ve varlığı “düşünüyorum” ilkesiyle yeniden tanımlama çabası olan bu metinler, sadece birer ders kitabı değil; aynı zamanda Türk düşünce tarihinin kurucu belgeleridir. *İlm-i Ahvâl-i Ruh Risaleleri*, zihniyet dünyamızın köklerine inmek isteyen araştırmacılar ve düşünce tarihi ile İslam Türk felsefesi meraklıları için vazgeçilmez bir kaynaktır.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

ISBN 978-625-5905-36-9

9 786255 905369